

PORTRET EKSPERTIZANING PSIXOLOGIK ASOSLARI VA AMALIY AHAMIYATI

Pardayeva Dilafruz Muratjonovna

Jizzax viloyati IIB Ekspert-kriminalistika markazi bosh eksperti

apus2405@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada portret ekspertizaning psixologik asoslari, metodlari va sud-kriminalistik amaliyotdagi ahamiyati yoritilib, shaxsni identifikatsiya qilishdagi o'рни ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. portret ekspertiza, psixologiya, sud psixologiyasi, kriminalistika, identifikatsiya, mimika, pantomimika, psixologik portret, vizual tahlil, shaxs xususiyatlari, profiling, ekspertiza

Annotation. This article examines the psychological foundations, methods, and significance of portrait expertise in forensic and criminal practice, scientifically analyzing its role in the identification of individuals.

Keywords. portrait expertise, psychology, forensic psychology, criminalistics, identification, facial expressions, pantomimics, psychological portrait, visual analysis, personality traits, profiling, expertise

Аннотация. В статье рассматриваются психологические основы, методы и значение портретной экспертизы в судебно-криминалистической практике, а также научно анализируется её роль в идентификации личности.

Ключевые слова. портретная экспертиза, психология, судебная психология, криминалистика, идентификация, мимика, пантомимика, психологический портрет, визуальный анализ, личностные особенности, профайлинг, экспертиза

KIRISH

Mamlakatimizda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga qaratilgan islohotlar jarayonida sud-huquq tizimini takomillashtirish, jinoyatlarni ochish va adolatli sudlovni ta'minlash masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Davlat tomonidan qabul qilinayotgan qaror va farmonlarda sud-ekspertiza faoliyatini zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida rivojlantirish, ekspert xulosalarining ishonchliligini oshirish hamda inson huquq va erkinliklarini himoya qilish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

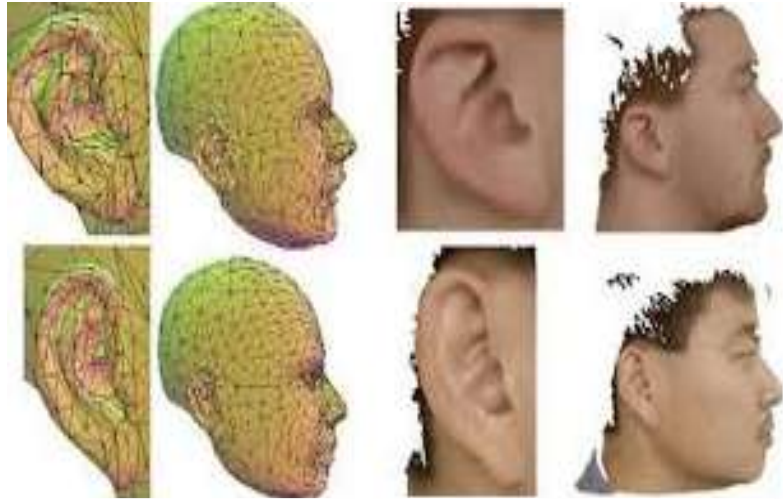
Mazkur siyosiy-huquqiy jarayonda portret ekspertiza muhim ahamiyat kasb etib, u shaxsni identifikatsiya qilish, jinoyat holatlarini aniqlashtirish va tergov jarayonida daliliy asoslarni mustahkamlashda samarali vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Xususan, psixologiya va kriminalistika fanlarining integratsiyasi asosida shakllangan portret ekspertiza shaxsning tashqi qiyofasi orqali uning individual-psixologik

xususiyatlarini tahlil qilish imkonini beradi. Shu jihatdan, portret ekspertizaning psixologik asoslarini ilmiy jihatdan o'rganish sud-amaliyotini yanada takomillashtirish va davlat siyosatida belgilangan qonun ustuvorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Portret ekspertiza zamonaviy sud-psixologik va kriminalistik tadqiqotlarda muhim o'rin egallaydi (1-rasm). Ushbu ekspertiza turi shaxsning tashqi qiyofasi, yuz ifodasi, mimikasi va tana harakatlari orqali uning psixologik xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan.

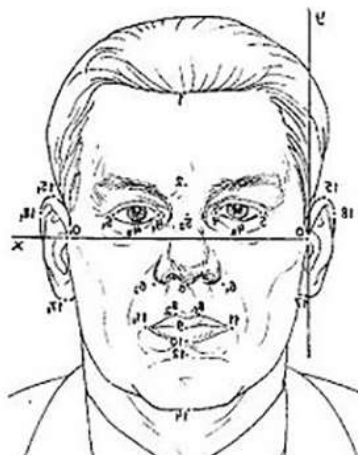
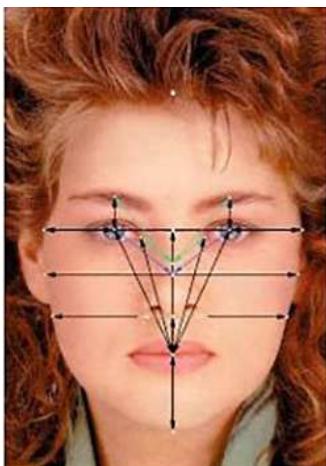
Ayniqsa, jinoyatlarni tergov qilish, bosqinchilik, qotillik, talonchilik holatlarini sodir etgan shaxslarni aniqlash va shaxsni identifikatsiya qilish jarayonlarida portret ekspertiza keng qo'llaniladi [3].

1-rasm. Shaxs portretini yaratish texnologiyasi.

Psixologik nuqtai nazardan portret ekspertiza shaxsning emotsional holati, temperament tipi va xulq-atvor xususiyatlari haqida xulosa chiqarish imkonini beradi. Mimika va pantomimika tahlili shaxsning ichki kechinmalari hamda ruhiy holatini tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi [4]. Shu bilan birga, portret ekspertiza natijalari ehtimollik xarakteriga ega bo'lib, ular boshqa ekspertiza turlari bilan uyg'un holda talqin qilinishi lozim.

Zamonaviy texnologiyalar, jumladan raqamli tasvirlar va video kuzatuv tizimlari portret ekspertiza imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Biroq texnik vositalar psixologik tahlilni to'liq almashtira olmaydi, balki uni ilmiy jihatdan boyitadi [5]. Ekspertning kasbiy tajribasi va psixologik bilimlari xulosalarning ishonchliligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi [6].

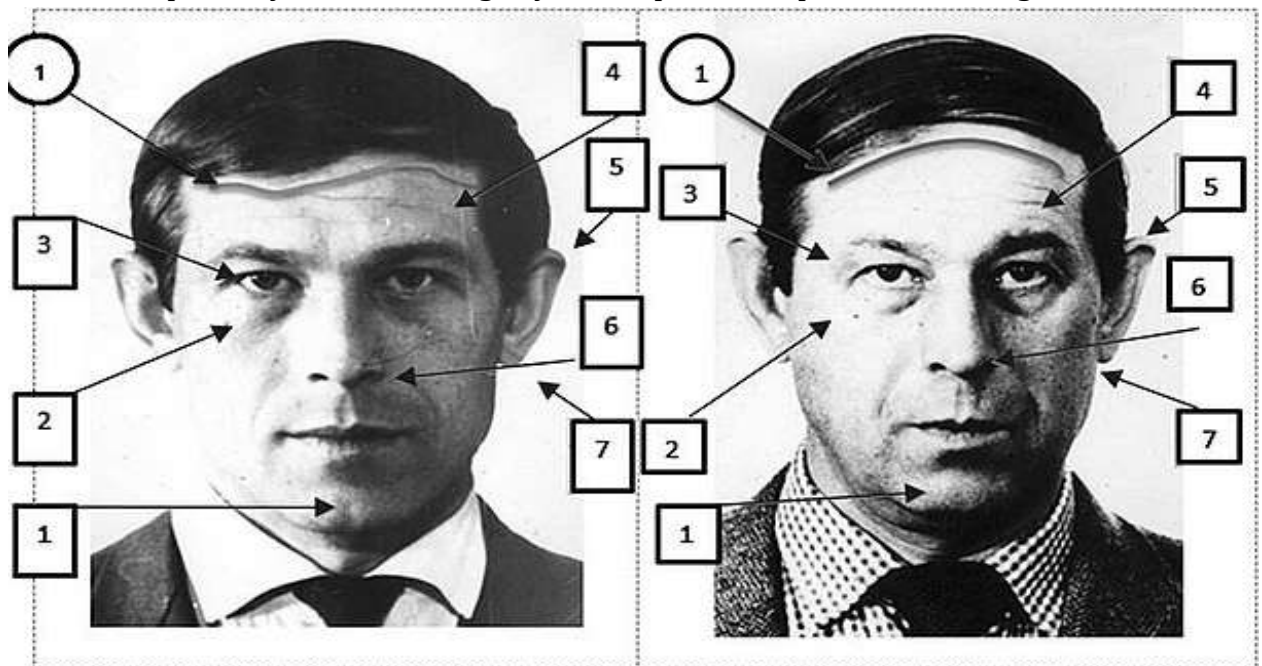
2-rasm. Oq qora tasvir portret ekspertizasi

Portret ekspertiza umumiy, differensial va sud psixologiyasi nazariyalariga tayanadi. Natijalarni suhbat, test va biografik tahlil kabi metodlar bilan solishtirish ekspert xulosasining aniqligi va ilmiy asoslanganligini oshiradi [7]. Shu sababli portret ekspertiza psixologiyasi huquqni muhofaza qilish amaliyotida muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Fotosuratlarining reproduksiyalari bo'lgan bosma nashrlardan olingan portretlar ham portret ekspertizasi predmeti bo'lishi mumkin. Reproduksiyalarda tasvirlangan yuz xususiyatlarini reproduksiyalashning o'ziga xos xususiyati bosma texnologiyasining sezilarli ta'siri bo'lib, u fotosurat tasvirini tipografik reproduksiya qilishdan oldin maxsus retushdan foydalanishni talab qiladi. Fotosurat tasvirini tipografik reproduksiyaga aylantirishda hosil bo'ladigan *rastr* deb ataladigan narsa ham yuz xususiyatlarining tasviriga ta'sir qiladi. Natijada, mutaxassis aniq o'lchovlarni amalga oshira olmaydi va o'zini faqat sifatli xususiyatlarni tekshirish bilan cheklashi kerak, bu esa yuz xususiyatlarini tahlil qilishning to'liqligini va shaxsni aniqlash xulosasining ishonchliligini sezilarli darajada pasaytiradi.

Muassasa arxivlarida saqlanadigan pasport nusxasi kabi fotosuratlarining nusxalari ham ekspertiza uchun taqdim etilishi mumkin. Fotosurat nusxasini olish fotosurat kabi yuqori sifatli, yarim rangli tasvirni yaratmaydi [8, 9]. Bunday tasvirlar faqat odamning tashqi ko'rinishini ajratib turadigan kichik yuz xususiyatlarining tuzilishi haqida taxminiy tasavvur berishi mumkin va faqat shaxsning kimligi haqida taxminiy xulosa chiqarish mumkin. Biroq, shaxsning kimligi masalasini qa'iy hal qilish mumkin [10].

Mutaxassis turli portretlardagi mos keladigan xususiyatlarni topa olishi, o'xshash yuzlarning portretlaridagi turli xususiyatlarni aniqlay olishi va ma'lum omillar ta'sirida ularning o'zgarish dinamikasi nuqtai nazaridan xususiyatlarni taqqoslay olishi kerak. Taqqoslash natijalari portret reproduksiyalarida o'xshashliklar va farqlarni aniq ko'rsatadigan belgilar bilan birga bo'lishi kerak (3-rasm). Tasodifiy konturlar strelkalar va raqamlar yordamida to'g'ri yoki nuqtali chiziqlar bilan chizilgan.

3-rasm. Taqqoslanadigan shaxslarning portretlarida yuz xususiyatlarini vizual taqqoslash usulini qo'llash. To'rtburchaklardagi raqamlar mos keladigan xususiyatlarni, aylanalardagi raqamlar esa turli xususiyatlarni bildiradi.

XULOSA

Mutaxassis yuz xususiyatlaridagi o'zgarishlar darajasi va yo'nalishini, qo'llanilgan usullarni va tasvir nusxalanganmi va keyin o'zgartirilganmi yoki keyingi chizma yoki kompyuterda yaratilgan tasvir uchun manba bo'lganmi, aniqlashi kerak. Bularning barchasi oxir-oqibat o'zgartirilgan tasvir ma'lum bir shaxsni - prototipni - tanib olish va shu tariqa uning shaxsini aniqlash uchun ishlatilishi mumkin degan xulosaga kelish uchun zarurdir.

Portret ekspertiza sud-kriminalistik amaliyotda shaxsni identifikatsiya qilish va dalillarning ishonchligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Uning psixologik asoslari va kompleks metodlardan foydalanish ekspert xulosalarining aniqligini oshirib, qonun ustuvorligi va adolatli sudlovni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, portret ekspertizani zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish tergov samaradorligini oshirish va inson huquqlarini ishonchli himoya qilish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining “SUD EKSPERTIZASI TO'G'RISIDA”gi 01.06.2010 yildagi O'RQ-249-sonli Qonuni, <https://lex.uz/docs/-1633102>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “SUD-EKSPERTLIK FAOLIYATINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH VA SOHAGA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNI KENG JORIY ETISH CHORA-TADBIRLARI TO'G'RISIDA”gi 08.09.2025 yildagi PQ-270-sonli qarori, <https://lex.uz/uz/docs/-7717938>

3. Allport, G. W. (1961). Pattern and growth in personality. New York, NY: Holt, Rinehart and Winston.

4. Bodalev, A. A. (1982). Vospriyatie i ponimanie cheloveka chelovekom. Moskva: Izdatel'stvo MGU.

5. Luriya, A. R. (1973). Osnovy neyropsikhologii. Moskva: Izdatel'stvo MGU.

6. Voyskunskiy, A. E. (2010). Psikhologiya virtual'noy real'nosti. Moskva: Smysl.

7. Yablokov, N. P. (2001). Kriminalistika. Moskva: Yurist.

8. Otamuratov, R., & Otamuratova, S. (2025, September). THE IMPACT OF YOUTH SUBCULTURE ON PERSONAL IDENTITY. In *Scientific practical conference* (Vol. 1, No. 1, pp. 213-217).

9. Uskanovich O. R. et al. INTERNETGA TOBE O 'SPIRINLARNING EMOTSIONAL INTELLEKTI //INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL: LEARNING AND TEACHING. – 2025. – T. 2. – №. 4. – C. 14-22.

10. Otamuratov, R. U. (2024). Psychological characteristics of the emotional intelligence of urban and rural Internet users. *Psychologist*, (6), 105-117.

